

Дорошенко, В

Примітки В. Антоновича

25-887-
SOCIÉTÉ DES SCIENCES HISTORIQUES ET PHILOLOGIQUES UKRAINIENNE
À PRAGUE

Володимир Дорошенко

ПРИМІТКИ ВОЛОДИМИРА АНТОНОВИЧА
ДО ШЕВЧЕНКОВОГО „КОБЗАРЯ“

ПРАГА 1938

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА В ПРАЗІ

2

06 10

SOCIÉTÉ DES SCIENCES HISTORIQUES ET PHILOLOGIQUES UKRAINIENNE
À PRAGUE

~~25.687~~

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Володимир Дорошенко

ПРИМІТКИ ВОЛОДИМИРА АНТОНОВИЧА
ДО
ШЕВЧЕНКОВОГО „КОБЗАРЯ“



Нам. 138.

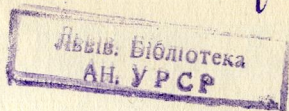
ПРАГА 1937

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА В ПРАЗІ

Л/5(2-4)/5-4 Шевчен 535

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 1745

25 887.



Як це не дивно, але аж до видання львівського „Товариства ім. Шевченка“ за редакцією Ом. Огоновського (1893 р.) Шевченків „Кобзар“ виходив без жадних коментарів, бо ж ті дві-три примітки, що їх здibuємо у львівському виданні 1867 р. та в празькому 1876 р., очевидно, в рахубу брати не доводиться. Не можна не жалувати, що так сталося, бо ж у „Кобзарі“ чимало виразів і цілих місць, незрозумілих мабуть уже й пошевченківському поколінню, не тільки нам. Правда, майже всі ці „темні“ місця чи неясні натяки стрічаються головню в нецензурних поезіях Шевченка, які не могли побачити світу в легальних виданнях. Тим-то хочби хотіли, не могли їх вияснити ні сам поет, що був властиво першим коментатором своїх творів („Гайдамаки“!), ні приятель його Костомарів, що редагував перше посмертне видання „Кобзаря“ (Кожанчиківське 1867 р.). Але те, що не справляло труднощів сучасникам поета, а становить не раз камінь преткновенія для наступних генерацій, легко можна було б вияснити в перших закордонних виданнях. До редакторів львівського видання, що вийшло під фірмою Сушкевича ніби то 1867 р., а насправді друкувалося від р. 1866-го й появилось в дійсності тільки в 1869 р., ми не можемо ставити ніяких домагань у цьому напрямі з огляду на те, що були це молоді, недосвідчені та ще й місцеві студенти, які, крім пієтизму до пророка України, не посідали ніяких редакторських кваліфікацій. Але ж від редакторів празького видання 1876 р. можна б було сподіватися серйознішого відношення до своїх завдань, тим більше, що ще в тім часі не про одне неясне місце чи вислів могли б вони розпитатися у Костомарова, Куліша чи котрогось иншого з товаришів Шевченкових. Тим часом нікому це не прийшло до голови, бо загалом ніхто не думав тоді та й пізніше про коментування Шевченкових творів. Даремне стали б ми шукати в чималій уже перед Ом. Огоновським шевченкознавчій літературі якихось вияснень Шевченкового тексту чи коментарів до нього. Поза єдиним прикладом (вияснення слова „дулевина“ в „Київській Старині“ 1887 р.) все це або життєписні знахідки або статті чи розвідки загального характеру — про „Кобзар“ та його окремі речі.

Огоновський перший зрозумів потребу коментованого видання Шевченкових творів і дав досить просторий коментар до „Кобзаря“ — инші твори, що вийшли вже по його смерті, лишилися без приміток. Тож як гостро не оцінювали б ми редакторську працю Огоновського — історик літератури був із нього досить таки примітивний та наївний, — проте сама думка коментувати „Кобзар“ робить йому честь, хоч, може, виконання її й переходило його сили. А що в тодішній літературі, як уже згадали ми вище, не було майже нічого придатного для Огоновського, крім хіба завваг Драгоманова у відомій статті про Шевченка в женеvській „Громаді“ 1879 р. та розвідки В. Антоновича про Шевченкові поеми 1888 р., то йому не лишалося нічого иншого, як звернутися й цим разом, як і передше, при складанні історії літератури, по інформації на Україну. І Огоновський так і

вчинив. В передмові його до I-го тому „Кобзаря“ читаємо такі слова: „Деякі примітки — найпаче змісту гісторичного — зволив мені подати ВП. Володимир Антонович, професор Київського університету“ (ст. СХVІ), а знов у коментарях під одною приміткою зазначено, що походить вона від Д. Мордовцева. Може дещо поміг і Ол. Кониський. В усякому разі Огоновський так чи инакше вивязався з свого нелегкого завдання та й дав приклад до наслідування пізнішим редакторам. Після нього починають появлятися й інші коментовані видання, що, безперечно, не тільки взоруються на його праці, але й запозичаються з неї: Романчукове (перше 1902), опісля народне видання Доманицького (1908 р.), якого коментарі передруковувано, або використовувано на В. Україні по різних виданнях Шевченка зперед війни аж до самого кінця так зв. українізаційної доби. Коментарі Огоновського та його безпосередніх наслідувачів важні не тільки тим, що вони улегшили широким кругам читачів зрозуміння Шевченкових поезій, але й тим, що, викликавши критику, значно далі посунули справу належного вяснення темних місць у Шевченка. І тут, коли поминемо дуже цінні й цікаві, хоча на жаль надто скупі, завваги Драгоманова в його рецензії на видання Огоновського („Шевченко в чужій хаті його імені“, „Народ“ 1893 р.), то за найвидатніше явище на цім полі треба признати статтю дра В. Щурата „Пояснення деяких Шевченкових висловів“, що появилася вперше у львівськім „Учителі“ 1909 р. Двадцять літ тому др. Щурат піднявся опрацювати для Наукового Товариства ім. Шевченка коментар до цілого „Кобзаря“ і треба дуже шкодувати, що ця праця чомусь і досі не вийшла в світ із кабінету заслуженого дослідника. Йдучи в хронологічному порядку, слід зазначити після праці др. Щурата коментовані видання Шевченкових творів у коломийській „Загальній Книгозбірні“ Д. Ніко́лишина 1914—1925 р. („Історичні поеми“ за ред. Д. Ніко́лишина 1914 і 1921 рр., „Гайдамаки“ за ред. І. Шпитковського 1915 р. та „Політичні поеми“ за ред. О. Цісика 1925 р.). Далі йдуть коментовані видання Шевченкових творів „Української Накладні“ Я. Оренштайна за ред. Б. Лепкого, „Кобзар“ за ред. В. Сімовича 1921 р. і нарешті два випуски „Кобзаря“ за ред. покійного дра М. Сабата на спілку з др. Я. Гординським (Львів 1929—30 рр.). Безперечно усі ці західньо-українські видання, в тій чи иншій формі, більше чи менше, взоруються на зразках попередніх — Огоновський-Романчук-Доманицький — (особливо це треба сказати про Лепкого), використовуючи, очевидно, новішу літературу предмету.

Епохальне значіння і щодо коментарів могло б мати „Повне зібрання творів Шевченка“ розпочате десять літ тому Всеукраїнською Академією Наук у Києві за ред. С. Єфремова, як свідчать про це два випущені томи (т. III. Листування 1929 р. і т. IV. Щоденник 1927 р.), але червона російська влада припинила це високовартісне наукове видання, що могло б стати справжньою енциклопедією Шевченкознавства.

Розпочате торік нове академічне видання Шевченкових творів за ред. В. Затонського й А. Хвилі не можна навіть і рівняти з попереднім. Його статті і примітки не мають нічого спільного з наукою — це плиткі агітки, ціль яких паплюжити українське минуле в ім'я помальованої начервоно „єдино-неділимої“. Та й це видання по арештуванні одного з редакторів (Хвилі) й декого з співробітників, як от патентованого большевицького Шевченкознавця Шабльовського, готове теж припинитися на виданих досі двох томах, що містять поезії.

Треба надіятися, що діло, якого досі не спромоглися довершити ні західньо-українське, ні східньо-українське громадянство, доведе до щасливого кінця наддніпрянська еміграція з допомогою західньо-українських наукових сил. Я маю на увазі „Повне видання творів Шевченка“, що його розпочав

у 1934 році Український Науковий Інститут у Варшаві. Випущені досі томи свідчать, що, не зважаючи на свій популярний характер, що виявляється головню в дрібних купюрах та в українській шаті російських писань Шевченка, видання Інституту є наскрізь наукове, а його поясняльні статті й примітки як слід, із вичерпною докладністю вияснюють нам усі сторони творчости великого українського генія.

Та, розуміється, співробітники Інституту, як і редактори згаданих вище видань, можуть вивязуватися з свого тяжкого завдання тільки завдяки працям своїх, уже досить численних попередників на полі Шевченкознавства. Не так було колись, за часів Ом. Огоновського. Тоді й для більш, ніж він, підготовленого вченого, справа редакції Шевченкових творів насувала чималі труднощі. Не дивниця, що примітки Огоновського не могли задоволити такого знавця, як Драгоманів. Виказавши важніші промахи Огоновського, зазначає Драгоманів іще один — незнайомість із обставинами життя в Росії, навіть літературними. А „хто хоче спізнати поета, той мусить піти в його країну“, зазначає він, уживаючи вислову німецького поета. Отся то незнайомість із „кліматом“ Наддніпрянщини сильно відбилася іп мінус не тільки на праці Огоновського, але й на коментарях усіх його західньо-українських наступників.

Навіть кращі з західньо-українських Шевченкознавців часто-густо не розуміють гаразд не тільки суто-російських політичних, культурних або літературних обставин, але навіть звичайнісіньких для наддніпрянця фактів чи виразів із чисто народнього побуту східньої України, як про це свідчать хоча б критичні завваги Д. Дорошенка та ин. з приводу, напр., пояснень ляйпціського народнього видання „Кобзаря“ 1921 р. Згадую тут це видання тому, що воно викликало більше рецензій, ніж яке инше.

І тут власне мусимо підкреслити, що найменше завваг підніс Драгоманів саме щодо коментарів Огоновського, оснований на інформаціях Антоновича. З закидів Драгоманова тільки два міг Огоновський скинути з себе на Антоновича і то якраз менше важні, як от заввагу, чому називає Шевченко митрополита петербурзького Григорія „юпкоборцем“ або причіпку з приводу „п'яного Кирика“.

Поза цими дрібницями примітки Антоновича, використані Огоновським, мають свою вагу й досі, не дурно лягли вони в основу всіх наступних видань „Кобзаря“. Але галицький учений, загально зазначивши поміч наддніпрянського, не подав при кожній окремій примітці його імени. На щастя авторство Антоновича можна вияснити на підставі листів його, писаних у відповідь на запити Огоновського. Листи ці переховуються у бібліотеці Наукового Товариства ім. Шевченка в архіві Ом. Огоновського під ч. 475. Це властиво тільки уривки листування — в цілості заховався тільки один лист, датований 27/V ст. ст. (8. VI. нов. ст.) 1892 р. (означаємо його цифрою 1), та шматочки двох інших листів: з одного лишилося кілька рядків закінчення та коментарі, дописані на кількох клаптяках паперу (це лист 2), а з другого лише самі коментарі до „Гайдамаків“ (це у нас лист 3).

Листи ці мають для нас безперечний інтерес: і як знадібок до історії взаємин двох розірваних чужими кордонами частин української землі, і як знадібок до історії видання Шевченкового Кобзаря 1893 р. Цікаві вони й для характеристики самого Огоновського, як ученого взагалі і як Шевченкознавця зокрема, підкреслюючи ще більше його наукову безпорадність, так немилосердно колись висміяну Драгомановим. Антонович мусів був нераз дивуватися з незнання та наївности свого львівського кореспондента, читаючи такі запити, хто це „Пугач“, „декабристи“ або навіть — „Ченціо“...

З цієї причини подаємо нижче листи Антоновича у оригінальній, ні в чім незміненій формі, тим більше, що Огоновський дещо з його приміток пропустив, а решту значно скоротив, поправивши мову й правопис.

Листи В. Антоновича до Ом. Огоновського. *)

Лист 1.

Київ. 1892. Мая 27.
Червня 8.

Високоповажний пане Профессоре!

Драматичні твори, яки Ви, високоповажний пане профессорє, маєте прислати, не слід, як нам здається посилати поштою, позаяк се єсть манускрипти, то дуже булоби тяжко, якъ би вони якъ небудь заблукались по дорози. Въ половині руского Червня збирається до Вас в гостину д. Ол Конискій, то може будете ласкаві йому вручити сі твори; якъ-же би шчо небудь йому не дозволило відбути сю подорожъ, то мабути трапиться инша певна оказія.

На питання Ваши відносно до текста Кобзаря можу Вам залучити коментаріи:

1) Будинок, з котрого у Вільні зроблено лазаретъ, се єсть будинок бувшого виленского университету. (I, 296).

2) Иванъ Підкова бувъ молдавскій авантюрист, ніби-то братъ чи син господаря Ивоні. 1576 року він зйавився въ Брацлавщини, наwerbував тамъ ватагу козаків и з помичію козацкого гетмана Шага въ 1577 вторгнув до Молдавіи, розбив господаря Петра Хромого и заволодів господарствомъ, алежъ після кількохъ місяців пануванія мусів відступити назад до Подоля. Стефанъ Баторій покликав його до Варшави, звелів арештувати и 16 Черня (Sic!) 1578 року зняти йому голову во Львові въ очах турецького чауша, шчо був присланий з скаргою на Підкову. — Пізнійши козацькі літописьці залічили помилково Підкову до ряду козацьких гетманів. (I, 297).

3) Компанійці. Почавши від Дорошенка козацькі гетмани, опріч козаків осідлих, творивших територіальні полки и сотні, держали шче регулярне військо по найму. У гетманів було по кілька таких нанятих козацьких полків; піші назывались сердюки або серденята а кінні — охочекомонні або компанійці. (I, 302—303).

4) Иржавецъ це маленька річка коло Кієва, шчо колись становила границю земель Кієвського Михайловського монастиря.

Преварка — найбільше північне предмістїє Кієва, колись одрубна слобода; властиво въ XV, чи XVI в.в. була заложена кієвскими доминіканами на земляхъ, шчо подарив им В. К. Олександръ Казимировичъ. З первого началу слобода называлась Пріорка (отъ prior'a, Доминиканівъ). Про слободу сю въ 1699 році писавъ игумень Межигорского монастиря Θεодосій Васьковскій: „що до слободы Преварки жадного діла ані міщане Кіївскі, ані хто инший не міли, тільки сами ксендзи домінікане, бо они сами тую слободу на ґрунті своємъ осадили“.

Прийміть шановний пане профессорє (Sic!)
вирази глибокої шаноби
від щироприльного (Sic!)

В. Антоновича.

*) Подані курзивою в дужках цифри означають томи й сторінки „Кобзаря“ за ред. Огоновського, де використана відповідна примітка. В. Д.

Лист 2.

„... його всім серцем для відкритої катедри. *) Як Вам-би треба шче другого кандидата, то можеб Ви звернули увагу на Молчановського, автора гисторії Подольської землі — чи зможе він прийняти пропозицію чи ні? не знаю, але йак-би треба було, можу повести перетрактації. Чоловік тож зо всіх взглядів відповідний.

Прийміть Високоповажний Пане Профессоре виразъ мого глибокого поважання и правдивої прихильности В. Антоновичъ.

На питання Ваши про коментаріи Кобзаря, відповідає: по змові:

1) Про листъ кн. Репніної, не можу нічого доси дознатись, якъ добу́ду відомость, перешлю їйї опісля.

2) В гисторії України відомі три Гамаліи: Черкаскій полковникъ Михайло Гамалія (1662—1668) (Максимовичъ т. I, 681, Акты южной и западной Россіи т. VII, 93); Григорій Гамалія, полковник Лубенскій 1664—1669 а після полковникъ Паволоцкій 1672—1673; яко сторонникъ Дорошенка, взятий въ полонъ и відвезений въ Москву, жив тамъ въ арешті до 1715 року. (Максимовичъ I 717, Акты юж. и зап. Рос. V 234, VI, 4, VIII 145, 173, 189, XI 65, 231. Лѣтоп. Величка II 88, 96, Лѣтоп. Самовидца 85). — Яковъ Гамалія, полковникъ Паволоцкій, мабуть родичъ попередняго, 1674 (Ак. юж. и зап. Рос. XI, 634). Ни один з названихъ полковників не ходив въ море против турок — такъ, шчо Гамалія у поета есть особа поетична а не гисторична. (I, 298).

3) Підкова відомий Молдавскій авантюрист, которого довгий часъ лічили помылкою гетманомъ козацьким, ніколи не ходив на Царгород, тільки з охотниками козацькими добивався Молдавського господарства. (I, 297).

4) Де вмер Желізняк, до сього часу не відомо. Все шчо ми знаєм це те: 8 Липця 1768 р. він був підъ арештомъ въ Кіівскої кріпості, въ кінці Жовтня тогож року його засудили въ Сибирь; 1. падолиста, на дорозі въ Сибир він въ слободі Котельві (теперъ Харьковск. губ.) выломався съ вязницї разом з 52 товаришами; вони відібрали зброю від конвоя и утікли, но вже 19 Грудня Железнякъ и 36 його товаришей були знов спійманы. Дальше нічого не знаємъ. (Кіевская старина 1882, XII, стор. 564—568). (I, 301).

5) Нечос це есть кн. Потемкинъ. Шукаючи популярности він записався въ реестры Запорожського війська. Запорожці по свому звичаю давати прозвища назвали його „Нечоса“ думаючи, шчо перука въ якій ходив Потемкін — се його нечесане волосся. (I, 309).

6) Слободзея — це козацьке село тепер въ Тираспольскому повіті Херсонской губернії. Тут під часъ війни Россіи з Турцією (1787—1791) бувшій запорожскій войсковий судья Антонъ Головатий організувавъ изъ бувшихъ запорожців козацкі охотницькі полки для російської армії. — (I, 309).

7) Ватага на Україні значить: 1) отділъ війська, 2) отділъ стада — алеж у поета ужито провинціальне Сибирске слово — значить воно военный постерунокъ у степу. — (II, 386).

8) Кирик пьяний — якъ здається вираженіє взято з народної легенди про пьяного Кирика, которого одуривъ піп, до попа-ж за кару за це приросла цапова шкура. — (II, 391).

9) Швачка відомий ватажок гайдамаків въ 1768 році. Шчо тычеться Левченка и Быхова, то се здається гисторична помилка. Быхова на Україні нима — есть містечко Бишев. (Кіівского повіту) — се містечко 1768 року

*) Це, розуміється, мова про М. Грушевського.

було взято гайдамаками, але-ж ихъ ватажокъ називався не Левченко — а Бондаренко. — (II, 391).

10) Борці. Був звичай на Україні въ XVIII и початку XIX в., шчо на праздники Різдвяни, на мясницю а также під час весілля, парубкі переодягались звірями або татарами и въ такому маскараді шли гуляти у сусіднє село; прийшовши гуляти починали з того, шчо визивали місцевих парубків боротися — ці маскіровані парубки и називались „борці“. — (II, 392).

11) Кобила. — До недавняго часу (до Александра II) въ Росії за криминальні справи карали кнутомъ; під час екекуції привязували пацієнта до колоди, що називалась „кобыла“. (II, 393).

12) Тут поет говорить про Наполеона III и розгін ім парламента. — (II, 388).

13) Мотренів монастир истнує до сього часу; лежить він въ лісах Чегринского повіту Київської губер. недалеко від містечка Медведівк. Въ лісах цих організував повстаніє Желізняк въ 1768 році. (I, 305).

14. Титарівна названа Немірівною мабуть по місту до вона жила. Немірів се городъ Брацлавского повіту Подольської губернії.

15. Горобина ніч. Звичайно въ серпні, більше въ кінці місяця, бувають бури. Така буря з дощем, блискавкою и громом, що триває цілу ніч — називається горобиною нічю; черезъ те, що горобці тратять голову, утікають въ хати, стодоли и т. и. — (II, 399).

16—21. У великому льохові три ворони це персонифікації злих духів України, Польши и Росії: 2-га ворона натякає на польську еміграцію, шчо жила въ Парижі. 1 ворона розказує про те, якъ Меньшиковъ взявъ и спалив до щенту гетьманську резиденцію Батурин, якъ судив и карав смертю въ Ромнахъ (Ромни стоять надъ р. Сулою) сторонників Мазепи, якъ після Петро I вислав козаків копати канали піля (Sic!) Ладожского и Онежского озер на границі Финляндії на такъ звану „Канальську роботу“ де перемерло від нужди и климату кількадесятъ тисяч козаків. (I, 306). — Катерина йїхала Дніпромъ з Кіива до Катеринослава повз Канів и потому Канів стоїть правдиво — Кіїв помылка — Яременко се Газда, 1840—1850 р. мавшій оселю и огород на тому місці, де колись був будинок Хмельницького в Суботові піля (Sis!) Чигрина. — фон-Корф якісь високий Петербурскій урядник, шчо згинув при катастрофі на желізниці — Ярчуками називають собак, шчо родяться в майї на зачатку місяця; народ думає, що сі собаки майуть якусь нечисту силу; родяться зрячі не сліпи, чують зазделегід злодія, ихъ кормить не мати а мусить годувати молоком хозяин и т. д.

22) Вибла могила — дуже висока піля (Sic!) Переяслава. (II, 389).

23) Ченчіо — Це Беатриче Ченчи убившая свого батька Франческа Ченчіа, учинившаго йїї насильство — батько бувъ тільки не кардиналь, а графъ Римскій. (II, 390).

23) Монастирище — тепер не велике село Монастирок надъ Дніпром, верстви 3 нище Трехтимірова. Село стоїть на тому місті, де колись був Трехтиміровскій монастирь (див. особна замітка) від которого тепер остались тільки льохі. (II, 389).

До питання 24.

Трехтиміровскій монастирь.

Першій раз спомин про монастирь у 1576, коли Стефан Баторій, реґулюючи козацество назначив имъ Трехтимірів „з монастирем“ на войсковий шпіталь; — 1616 козаки віддали монастирю село Григорів, на которе мав якісь права шляхтичъ Проскура; гетманъ Петръ Сагайдачний видав монастиреві грамоту на се село 1618. (Арх. югозап. Росії часть

III томъ I 236—237 и ч. VII, т. I, 309). — 1620 Іерусалімскій патріархъ Теофанъ з Києва „идяше з велькимъ множествомъ народа, . . . духовенствомъ и гетманомъ Сагайдачнымъ до Трехтеміровского мня“ звідти він вів пер-трактації зъ королемъ Зигмунтомъ III; він був посередникомъ межъ ко-ролемъ и Сагайдачнымъ и провів умову, шчо за те, шчо король позволить посвятити митрополита и епископів Сагайдачний дасть підмогу на Хотин-скій походъ — тутъ умова була принята королевскимъ делегатомъ Обал-ковскимъ и зараз-же патріархъ посвятив Трехтиміровскаго игумена Іосифа Корцевича епископомъ Володимирскимъ и Берестейскимъ (літопись Густын-ского монастыря 15). (II 389).

— 1635 Бопланъ споминає про монастирь.

— 1638. Поляки зруйновали мисто и замок у Трахтимірові (боротьба съ козацкім гетьманом Остряниномъ), (Okolski-Diariusz 195).

— 1659 монастирь признанъ власностію війска запорожського (Volu-mina legum IV, 302).

— 1660 Споминається Трехтиміровскій игумен Іоасаф (Акты Юж. и зап. Рос. V, 24).

— 1665 Монастирь був вже зруйнований и монахи жили в Каневскому монаст. (Акты Южн. и зап. Рос. V, 111).

25) Собор Мазепин — трудно знать яку церкву, збудовану Мазе-пою над Дніпром розуміє тут поет: скорше всього це собор св. Миколи пустинного у Києві. — (II, 389).

26) Та ли великорусске, областне, сибирске слово; значить пісчани видми, заросчени лозю. — (II, 389).

27) Елек — Невелика річка в системі Каспійского чи Аральского озера. — (II, 391).

28) „Хозяин“ це ма-буть журналъ видаваний „вольно-экономическимъ Обществомъ“ в Петербурзі; Ревю Лямодъ — якісь модний французскій журналъ „Revue des modes“ — мабуть часописі ці отримувались панами Енгельгартами у котрих слугою був поет у молодости. — (II, 393).

29) Пугач — єсть дісне Емельян Пугачев, відомий самозванець. — (II, 393).

30) Григорій єсть митрополіт Петербурзскій, назван юбкоборцем, бо був завідомий дон-жуан (II, 393). — Руска Бєсѣда — відомий пансла-вістичний орган. (II, 394).

31) Почеп. Після 1709 року Петро I віддав сотенний козацкій городъ Почеп (Стародубского козачого полку, тепер Черниговской губернії Мглин-ского повіту) своєму фаворитови Меньшикову, который став обертати въ підданныхъ вольныхъ козаків Почепской сотни. Не знаю, чи поет натякає на се, чи може на віддачу Почепа від Миколая I міністрові Клейн - Михе-леві (байструк)? (II, 396).

32) Сава Чалий відомий документально меж 1734—1741 роками; він був ватажком гайдамацкім въ 1734, після перекинувся на сторону шляхти — був полковником надвірної миліції гетмана Іосифа Потоцкого въ Неми-рові, дуже енергічно стежив своїх товарищів гайдамаків; за шчо один из их ватажків — Гнатко Голий напав на дім С. Чалого в 1741 році й убив його (Архив юго-зап. Рос. часть III, т. III 69—353). — (II, 399).

33) Кайзак — поет розказує Киргизку легенду; Киргиз — Кайзак одно из племен киргизских. —

34) Н. Маркевич — єсть дісно историк Николай Маркевич.

35) Черненко — инженер Федор Иванович, жив у Петербурзі 1855 —1862 (тепер вже не жийє) він открити свою квартиру для земляків, куди вони зходились; там зложилась Українська громада у Петербурзі, там зйя-

вилась думка видавати „Основу“ и всі дописі з України присилались на адрес Черненка. — (II, 395).

36) Декабристи, це люде, шчо підняли ворохобню у 1825 році (Пестель, Муравьєв и инші).

37) Залізна тарань фігуральне вираження — значить ножі. — (I, 301).

38) Альта маленька річка впадає під Переяславом в Трубеж, (Трубеж впадає в Дніпр). —

— Закрет предмістя города Вільна. — (I, 296).

— Иква — ріка на Волині. Починається у Галиції коло Бродів, тече через Кременецькій и Дубенській повіті Волині и впадає в р. Стир під місточком Торговицею.

— Дарія — це ріка Аму-Дарія, що впадає в Аральське озеро. —

39) Хто такий Лобода не знаю и не можу ні у кого дізнатися. *) — (II, 394).

40) Столоначальник, це урядник, шчо відає цілим відділом справ в йакої небудь канцелярії. Мені здається шчо у поета помилка: може бути столоначальник у консисторії, але він не може бути у семінарії, бо семінарія не єсть канцелярія. — (II, 394).

Що таке кононархія не знаю, про це треба би спитати у якому монастирю.

41) Де жив Шевченко 1843—1847 року, про те єсть дуже категоричні відомости у статії вп. п. Кониского, надрукованої в Правді.

Як зможу дізнатися від кого небудь про питання 1, 39 и 40, зараз-же Вам напишу високоповажний пане профессоре.

Вашь щироприхильний

В. Антонович.

Лист 3.

Інтродукція стр. 64—66.

Причини Барської конфедерації розказани не гисторичні; Понятовській не мав ніколи и гадки зносити *liberum veto*; конфедерація завязалась против впливу Москви на діла Польши, а найважнійше против так званої „гваранції“ т. є. против бажання Росії и Пруссії забезпечити у Польщі свободу віри для православних и протестантів. —

Титарь стр. 78—80. Смерть титаря розказана не після гисторії; сюжетъ взятий з правдивого факту, та тільки розказан не так. Данило Кушнір, титарь церкви православної в с. Вільшані звістний тим, шчо, коли піп села Вільшанойі (здається Гдишинській) перейшов на Унію, то титарь зо всьейу громадойу, не пустили його до церкви, поховали облачення, книги антимінс и т. и. — За це діло Данило Кушнір позваний був до суду офіціалом уніятської митрополії. Літом 1766 году польське військо стало обом під Вільшанойу, до обозу з'їїхали члени уніятської консисторії, користуючи з допомоги війська вони відкрили судъ, арештовали всіх попів на Україні, шчо не хтіли приймать унії, всіх селян, шчо сперечались з попами уніятами и т. д. в селлах, шчо не хотіли приймать унії вводили йїй через войенну екзекуцію, всіх арештованих судили духовним судом и тут же виконували приговори. Данила Кушніра тоді осудив духовний уніатський судъ „за святокрадство и блюзнерство“ йому в обозі одрубили

*) Антонович, очевидно, не хотів зрадити, що це псевдонім Теофана Лебединцева, редактора-видавця „Київської Старини“. Огоновський мав на увазі спомини Лебединцева-Лободи про Шевченка в „Київській Ст.“ т. XIX, 1887 р.

голову и виставили їйї на палі, тіло спалили на кострищі — голову цю пісьльа односельяне тайком зняли з палі, завезли в Перйаслав, де єписком Гервасій, поховав їйї по християнськи; діло титаря Данила Кушніра розказано и документи про його надрюковани: „Архивъ Юго-Западной Россіи часть I, томъ 2 и 3“.

„Свято въ Чегрині“ ст. 80—91. — Багато дрібних фактичних гісторичних помилок: а) Перший рух гайдамацькій організовався не въ Чегрині, а піля (Sic!) Мотренинського монастиря (верстовъ 40 на північ відъ Чегрина) въ лісі, на урочищі, що називається Холодний йар. — там зібралась невеличка купа гайдамаків (з відома ченців) з ватажками: Шелестом и Залізнякам и рушила звідти на Україну. — в) Старшини нїякої не було, поет думав, що опріч гайдамаків і козацька старшина рушила з містья, алеж не тільки старшини, але й козаків (опріч надворних, паньських) тоді вже не було на Україні. с) Вози залізної тарані etc. поет каже це пісьльа польських мемуарів — сьміх подумати, шчоби Цариця, йак вже-б и хтіла давати оружїа дльа гайдамаків, присилалаб їм ножі, а не списи, рушницї, або гармати, ножів й без неїї було доволі в кожній хаті — та саме неправдобне (Sic) — це факт присилки оружїа дльа гайдамаків. Руській уряд нетількі не сприйав їм, але, йак відомо приказав своїм військам, покінуги конфедератів и розогнати гайдамаків, шчо и зробили генерали: Подгоричанин и Кречетников. — d) Гонта йак починалась колїївщина не тільки не був в звязку з неїу, та навіть и не знав про ньу. — е) Волох. — волохами въ 17—18 віках на Україні називались цигани, через те шчо вони таборами приходили з Волощини, а найбільш з Бессарабїї (Бессарабїя, Молдавїя и Валахїя — загалом у нас називались — Волощина). На Волині Цигани називались Уграми, через те, шчо туди через Галиччину вони приходили з Венгрії, въ актах Волинських скрізь стрічається: „homines nationis Hungaricae vulgo Cyganie“. f) Весь образ свяченьна ножей тільки поетичній, та не гісторичній. —

Червоний бенкет ст. 96. Колїївщина обньала тільки степову частину Київської України и Брацлавщину, у Волинь зовсім не заходила. У Полїсьа Київське пройшла тільки йїдна Ватага гайдамаків під проводом Бондаренка (родомъ з села Грузької пілья (Sic) Києва), він одлучився від Залізняка десь пілья (Sic) Корсунья підїйшов під Білу церкву, де тоді була сильна Лядавка кріпость. Білоїї Церкви Бондаренко не міг взяти, бо в його не було гармат, він минув їйї, розбив Хвастів і став на границї Полїсьа в Макарові, тут його ватагу розгромили надворні міліції п. Ходкевича, шчо прийшли йому на зустріч з Чорнобилля; сам Бондаренко був взятий въ полон, завели його до Чорнобилля и тут, по приказу Хоткевича четвертовали — під Чорнобилєм досі йєсть могила Бондаренка. —

Бенкет у Лисьянці ст. 105. У Лисьянці ватажком був тільки Залізняк Гонта-же був шче у Гумані, и злучивсьа з гайдамаками допіро під Соколівкою (3 милі від Гуманья) куди його з Гуманьськими козаками виправив против гайдамаків Гуманьській губернатор Младанович. — ст. 107. Замок у Лисьянці був зразу взятий гайдамаками, його здали надвірні козаки, в замку перебили губернатора, шляхту, шчо збіглась ховатисьа до замку з сусідніх сел и жидів, ані конфедератів, а тім більш Паца (магната жившого у Литві) въ Лисьянці не було. —

Гонта в Умані ст. 119. (У народа місто називається Гумань-Умань це офіцијальна Московська правопись). Поет дума шчо Колїївщина почалась літом одного року трївала всьу зиму и шче весну другого року. Це помилка, Залізняк вийшов з Мотренинського лісу въ початку Майа 1768 року, 20 Червця він вже взяв Гумань и звідти розпустив загони по Брацлавщині; въ початку Серпня наступили на Гумань Московські війська

и зломили гайдамаківъ, а въ початку вересня вже засудили Гонту під Сербами. —

Ст. 121. епізод Гонти з синами дуже поетичний тільки зовсім не гісторичний: сем'я Гонти складалась з жінки двух дочок и одного сина. Жінка Гонти була сельська дівчина православна — она записана въ пом'яник Православної церкви в містечку Володарці, въ личбі церковнив (Sic!) титарів-стройителів (fundatorów). Пісьльа Колівщини жінку і дочок Гонти шляхтичи посадили въ йаму, держали там 6 неділь, знушчались надъ йіми, кожний день били розгами. — Невідомо, шчо пісьльа з йіми сталось. Син Гонти у часі колівщини був шче малий, може він й учивсья в Гуманьської Базильаньської школі, про те не відомо, але йак би й так, то цьогоб ніхто Гонті не поставив в зраду. Пісьльа смерти Гонти, його приїателі відвезли його сина на Волошчину, куда сховалось багато й гайдамаків, меж иншими и гайдамацкій полковник Уласенко. Есть сліди, шчо син Гонти проживав на Волощині ще у 1789 годі, про те було (Sic) у тому часі чутка в народі. —

Ст. 129. Пісьльа того йак Руське військо забрало гайдамаків въ Гумані, воно віддало польських підданих Полякам, а Руських відослало до Кіевської кріпости. Залізньак йак Запорожець належав до лічби цих остатніх. Есть росписка коменданта Кіевської кріпости Лбова де він сьвідчить шчо отримав у кріпостну вязницю гайдамаків присланих з Гуманьа, при розписці приложен регистр вьязнів, регистр починається так: 1. атаман Иван Таран, № 2. полковник Максим Залізньак. Изъ мемуара конфедерата Хойецкого ми знайем шчо цієїж таки зими з Кіевської кріпости отправили на Сибирь велику ватагу вьязнів змішавши разом и конфедератів й гайдамаків, в йіх лічбі мабудь и пішов Залізньак. Куди його заведено и де він помер не звістно. —

25.887
Львівська державна
наукова бібліотека
АН УРСР

и. 61.742

Львівська державна
наукова бібліотека
АН УРСР

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 1715

0150
(1986)

PA 1715

Видання Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі.

1. Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі за перший рік його діяльності (від 30. травня 1923 р. до 31 травня 1924 р.). 1924 р., ст. 13.
2. Д. Дорошенко — Л. Білецький. Памяти академика Миколи Сумцова. 1925 р.
3. І. Мірчук, Г. С. Сковорода (Замітки до історії української культури). 1925 р.
4. В. Біднов. „Устное повествование запорожца Н. Л. Коржа“ та його походження й значіння. 1925 р., ст. 28.
5. Л. Білецький. Основи української літературно-наукової критики. Впрод. 1925 р.
6. В. Щербаківський. Основні елементи орнаментативної українських писанок та їхнє походження (Студія). 1925 р., ст. 32.
7. Л. Чикаленко. Техника орнаментування керамічних виробів Мізинських неолітичних селищ. 1925 р., ст. 11.
8. Д. Антонович. З історії церковного будівництва на Україні. Вип. I. 1925 р.
9. Ф. Слюсаренко. Грецька федеральна конституція кінця IV віку пер. Хр. 1925 р.
10. С. Смаль Стоцький. Ритмика Шевченкової поезії. 1926 р., ст. 44.
11. Праці Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік перший (1923—1924). Том I. 1926 р., ст. 210.
12. Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі за другий рік його діяльності. 1926 р., ст. 14.
13. Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі за третій рік його діяльності. 1927 р., ст. 13.
14. Шостий рік діяльності Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. 1929 р., ст. 15.
15. Річне Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік четвертий (1926—1927). 1930., ст. 20.
16. Річне Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік п'ятий (1927—1928). 1930 р., ст. 14.
17. Річне Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік шостий (1929—1930). 1930 р., ст. 32.
18. Річне Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік восьмий (1930—1931). 1931 р., ст. 32.
19. Дискусія над питанням: „Откуда есть пошла русская земля...“ 1931., ст. 30.
20. Річне Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік дев'ятий (1931—1932). 1933 р., ст. 24.
21. Річне Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік десятий (1932—1933). 1933 р., ст. 16.
22. Річне Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік одинадцятий (1933—1934). 1934 р., ст. 16.
23. Річне Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік дванадцятий (1934—1935). 1935 р., ст. 16.
24. Памяти професора Василя Біднова. 1936 р., ст. 32.
25. Річне Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік тринадцятий (1935—1936). 1936 р., ст. 16.
26. С. Смаль Стоцький. Останній рік Шевченкової поетичної творчості. 1937 р.
27. І. Мірчук. Чи можливі синтетичні суди а priori? 1937 р., ст. 8.
28. М. Антонович. Матеріали до вербування українців у пруську армію XVIII в.
29. Д. Дорошенко. Степан Опара, невдалий гетьман Правобережної України. 1937 р.
30. Б. Крупницький. Пилип Орлик і Сава Чалий. 1937 р., ст. 6.
31. О. Лотоцький. П. О. Куліш та М. П. Драгоманов у їх листуванні. 1937., ст. 14.
32. В. Садовський. Господарські погляди українського поміщика в першій половині XIX в. 1937 р., ст. 14.
33. А. Яковлів. До історії кодифікації українського права XVIII ст. 1937 р., ст. 12.
34. Ол. Шульгин. Ідеологічна ненависть і непереможна любов Ж. Ж. Руссо до Франції. 1937 р., ст. 7.
35. В. Сімович. Проблема гармонії складів у морфології слов'янських мов. 1937 р.
36. Р. Смаль Стоцький. Краса і погань. 1937 р.
37. К. Чехович. Чеські впливи на Франкового „Мойсея“ та „Івана Вишенського“.
38. Ф. Слюсаренко. Нумізматична праця проф. В. Б. Антоновича. 1938 р.
39. Ів. Борковський. Значіння деяких предметів знайдених в Майкопській могилі.
40. Л. Чикаленко. Вівіфікаціонізм. 1938 р.
41. В. Щербаківський. Матеріяли з археологічних розкопів на Переяславщині.
42. В. Дорошенко. Примітки В. Антоновича до Шевченкового „Кобзаря“. 1937.
43. В. Прокопович. Сфрагістичні анекдоти. 1938 р.
44. С. Наріжний. Дійства презв'язної брани. 1938 р.
45. Праці Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Том II. 1938 р.
46. Річне Sprawozdanie Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Рік чотирнадцятий (1936—1937).

рл 1715

Дорошенко, В.

Примітки В. Антоновича